

PRÒLEG

Un esbós de les últimes convulsions agòniques de la moribunda superstició, que, abans de cedir la corona triomfal a la filosofia i al dret humans, manifesta encara la seva fúria evanescent i se-gueix escopint els pòsits del seu infame verí a les altres relíquies del passat: el fanatisme, la moixiganga i les falòrnies de la cape-llanada, el despotisme i l'esperit inquisitorial, que encara gau-deixen del suport dels enemics, grans i petits, de la Il·lustració i de la tolerància, del seny i de la humanitat.

No és el nostre segle i la seva bella divisa l'objecte de la nostra sàtira, ans fer burla sarcàstica dels homes repatanis i babaus que d'ací i d'allà encara es resisteixen, tot fent ganyotes ri-dícules, al predomini general d'aquell honorable símbol del nostre segle feliç, dels que amb malsana alegria voldrien veu-re aquella divisa —la més noble de tots els segles— envilida, escarnida i satiritzada, i dels que encara no s'avergonyeixen d'obstaculitzar el progrés de la humanitat i de tirar-li sorra als ulls.

El lector no hi trobarà només somnis d'una fantasia desen-frenada, sinó coses que realment s'esdevenen al nostre món, que encara succeeixen als nostres dies.

Qui tingui interès a comprovar la veracitat dels fets que aquí es narren, en pot trobar la majoria dels més importants als úl-tims diaris i en diversos articles històrics.

Així, doncs, espero que els excomunicadors d'heretges —polítics i eclesiàstics— moderin les seves veus i la seva bilis, ja que es tracta de fets reals que jo, en cas de necessitat, podria demostrar citant els meus informadors.

La gent que ja coneix la història més recent de la intolerància i dels exaltats trobarà coses conegudes en aquestes pàgines, però potser també hi pot veure exemples edificants i entretenir-s'hi com amb qualsevol altra novel·leta de moda.

I

Origen i educació de Faustí

Al ducat de Baviera, no gaire lluny de l'opulenta abadia de Wansthausen,¹ hi vivia un noi al qual la bondadosa natura havia atorgat, a més d'un cor lleial, de pur alemany, la mida justa de sentit comú per a la vida diària. Era tan franc, espavilat, obert i benvolent com podia en el seu petit cercle i s'havia guanyat l'estimació de grans i petits, i encara era més estimat perquè les faccions de la seva cara, no precisament afavorides, no induïen gaire a suposar les seves qualitats morals, ja que un front ossat, unes celles espesses i negres i un llavi inferior gruixut no feien gaire atractiva la seva fesomia, i l'*honestamentum faciei*, el nas, era tan exagerat que s'assemblava més aviat al d'un africà que al d'un europeu. Malgrat això, ningú no l'odiava ni despertava cap sospita, perquè llavors encara no s'havia publicat cap tractat de fisiognomonia² per al foment del coneixement de la natura humana i la filantropia.

El seu pare era funcionari d'un poble de prop de l'esmentada abadia. Havia participat en la guerra de Successió Austríaca als anys quaranta sota les ordres de l'emperador Carles VII amb l'exèrcit combinat bavarofrancès, i de la poc gloriosa retirada del mariscal Belle-Isle de Praga cap a Eger en va tornar amb les orelles i el nas congelats, com tot l'exèrcit francès. Dissortadament la forta glaçada també el va afectar en un lloc molt sensible, i tan greument que gairebé havia abandonat tota esperança de poder estendre el seu arbre genealògic en sentit descendent. En canvi, havia après a parlar francès amb desimboltura, realment com si

la seva llengua hagués crescut més enllà del Rin; a més a més, es va acostumar a una manera de viure fina i polida que llavors, a la seva pàtria, era una raresa tan gran com en els nostres dies la vella rectitud alemanya.

Mutilat com va tornar el pobre home, ja no podia concebre gaires esperances d'assolir grans honors en la vida. Sort hi hagué dels concordats de la nació alemanya amb la Santa Seu, que estipulaven que Sa Majestat Imperial Apostòlica Romana que governés en temps difícils i de necessitat podia enviar algun mutilat de mèrit amb una «carta de pa» a un convent benestant que, en virtut d'aquesta carta i segons els concordats, l'hauria d'alimentar fins a la seva mort. L'heroi mutilat rebé una carta d'aquesta mena; després de nombrosos grataments de cap i d'orelles fou finalment acceptat, i com que, en contra del que se suposava, van trobar l'home molt refinat, el van posar d'ajudant de cambra de monsenyor l'abat reverend.

Tranquil i ben peixat, anà vegetant uns quants anys força bé, s'adaptà a tots els capricis, humors i rareses del seu prelat, la qual cosa —com sap tothom que coneix els prelats alemanys— certament no és cap broma; facilitava la digestió del seu reverend amb comentaris enginyosos i anècdotes, i amb això se l'anà fent tan seu que un bon dia el nomenà administrador d'un poblet, a condició que s'havia de casar amb una noia que fins llavors havia tingut cura de la bugada de Sa Benignitat. L'invàlid no s'ho féu dir dues vegades, aviat se celebrà el casament i, en acostar-se l'hora de ficar-se al llit, sí que explicà una mica, tot remugant, el que havia passat aquell hivern gelat a Bohèmia amb el mariscal Belle-Isle, però ho aprofità per prendre una altra copeta i s'ajagué plàcidament al costat de la seva nova meitat, que, malgrat la glaçada de Bohèmia, aviat l'obsequià amb un fill; ple de joia per la ines-

perada força dels seus malucs, i a despit de tots els mostatxuts *Panduren*,³ li posà el nom de Faustí. Si el foc del senyor abat podia haver prestat ajut als seus nervis congelats, en això no hi va pensar...

L'abadia de Wansthausen gaudia, de feia anys, d'una bona reputació, ja que disposava d'un professor de física i de dos teòlegs graduats. Allà es discutia, de feia anys, i molt a fons, sobre socinianisme i arrianisme, sobre pelagianisme, semipelagianisme i criptopelagianisme, sobre deisme i naturalisme: sobre la predestinació i la *scientia media*,⁴ sobre la *gratia sanitatis* i la *gratia medicinalis*, sobre la *gratia exterior* i la *interior*, sobre la *gratis data* i la *sanctificans*, sobre l'*actualis* i l'*habitualis*, la *versatilis* i la *congrua*, la *cooperans* i la *concomitans*, sobre la *gratia efficax*, que no és *efficax*, i sobre la *gratia sufficiens*, que mai no és *sufficiens*. El professor de física deia que era un *eclecticus*; refusava qualsevol sistema, agafava algunes engrunes de cadascun d'ells per quedar bé amb tots, li agradava ser titllat de *neotericus*,⁵ i escurçava més d'un vespre avorrit al senyor abat o als seus monjos electritzant el gat o bombant l'aire dels pulmons de pardals o de ratpenats.

Així que Faustí hagué après del seu pare les primeres nocions de la llengua llatina i les suficients de francès per poder llegir els *Contes de ma mare, l'oca*,⁶ l'abat el cridà a l'abadia per fer-lo estudiar, en consideració a l'antiga coneixença amb la seva mare, ja que en aquell temps a Baviera estudiava tot el qui es podia comprar un abric. Com a professor li fou assignat el pare Bonifaci, que era un home com no n'hi havia d'altre entre tots els qui portaven hàbit i caputxa per les riberes del Danubi, del Lech i de l'Inn.⁷ Havia fundat l'escola del poble, llegia més en alemany i en francès que en llatí, s'havia subscrit a les revistes setmanals i mensuals més noves, i fins i tot enviava ell mateix, de tant en

tant, articles signats amb un pseudònim a les *Col·leccions bavareses*,⁸ per la qual cosa els altres monjos només l'anomenaven, fent-ne burla, pare Lletraferit. Ell instruï Fausti en geografia, història i història natural. Però el que li agradava més era la filosofia, i la seva idea preferida era tot el conjunt de conseqüències benefactores de la saviesa veritable: la il·lustració, la il·luminació del gènere humà, la tolerància, l'activitat política, la lúcida manera de pensar filosòfica.

II

Esbós del nostre segle

—La il·lustració general ja ha avançat tant —deia Bonifaci— que és tota una sort haver nascut en aquest segle. Tenim escoles rurals i acadèmies, diaris i revistes, biblioteques i articles, publicacions polítiques, econòmiques, mèdiques i teatrals, almanacs i llibres de butxaca, enciclopèdies i diccionaris de les arts i de les ciències, anuaris i diccionaris terminològics, escoles filantròpiques⁹ i instituts de predicadors, escoles primàries, secundàries, normals i camerals,¹⁰ museus i mestres, sistemes pedagògics i obres elementals, societats econòmiques i patriòtiques, ateneus de lectura i biblioteques, *tabagien*¹¹ literàries i polítiques; tenim una filosofia de la natura, una filosofia de la història, una filosofia de la religió, una filosofia del cristianisme, una filosofia rural, una filosofia abillada graciosament, una filosofia de la vida comuna, una filosofia per a tots els estaments, una filosofia de les velles a les filoses i fins i tot una filosofia per a brivalls. Totes aquestes filosofies no han restat, naturalment, sense efecte ni influència; per això també tenim tota mena de filòsofs: filòsofs per

al món, filòsofs sense saber-ho, filòsofs enamorats, filòsofs gens filosòfics, comerciants filosòfics, sabaters filosòfics, reis filosòfics i pagesos filosòfics; per això tenim el vertader segle filosòfic.

—Però ¿quan va començar, de fet, el vertader segle filosòfic? —preguntà Faustí al seu mestre—. ¿No devia ser al mateix any 1700? Perquè, pel que recordo de la història, en aquell temps les coses no es feien precisament de manera gaire filosòfica.

—No exactament el 1700 —respongué el pare Bonifaci—. La Il·lustració no s'até tan exactament a la cronologia. De fet, es podria establir l'any 1748 com la data de la creació de l'era filosòfica, aleshores va ser l'albada, i des de les paus de Hubertusburg i de París¹² el sol lluu de ple. Des de llavors tots els pobles del món es troben units amb germanor, des de llavors les nacions competeixen per avançar mitjançant la Il·lustració, des de llavors els caps s'abrasen d'amor a la raó, els cors anhelan la veritat i la humanitat. Des de llavors els monarques s'emulen els uns als altres per fomentar la tolerància, la il·lustració i la llibertat de pensament en els seus estats, i, a més, per desterrar dels seus pobles la superstició, la barbàrie, el fanatisme, l'estupidesa, la vexació i la misèria; de llavors, amic meu, data la victòria esclatant de la raó i de la humanitat, data el segle filosòfic il·lustrat.

—¿I qui fou el primer mag joiós que foragità la boira d'Europa? —preguntà tot seguit Faustí.

—No fou, però —titubejà el pare Bonifaci, una mica sufocat—, cap alemany, ho he d'admetre per a vergonya de la nostra nació; fou un francès, el gran Voltaire, el filòsof més gran des que hi ha filòsofs. Ell digué: «Que es faci la llum!» I es féu la llum. Més feliç encara que Orfeu, convertí els intolerants i els rapinyadors fanàtics i sanguinaris en persones sociables, fascinà els poderosos de la terra i obrí els seus cors als efectes humans de la filo-

sofia benefactora. Alteses i sereníssimes majestats es consideraven felices de tenir-lo com a amic i conseller; i el que la seva ànima creadora projectà sota les sagrades ombres dels seus bosquets filosòfics de Gex¹³ es convertia en llei des del Llenguadoc fins a Nova Zembla.¹⁴ Amb vertader valor alemany emprenguérem els alemanys el camí ja iniciat, i l'avantatge que ens portaven els francesos l'estem recuperant ara nosaltres amb la munió de filòsofs i d'il·lustrats. Si en algun cas el consens universal garanteix l'evidència, aquest consens es dóna amb l'evidència de la victòria de la filosofia: en aquest punt coincideixen tots els escrits moderns.

Faustí, que no tenia ni un pèl de beneit, a més de ser un bon jan i crèdul com un bavarès de soca-rel, era tot orelles, es concentrava totalment quan el pare Bonifaci feia elogis de la Il·lustració i del segle filosòfic. Prenia del tot seriosament les asseveracions del seu mentor i no tenia desig més gran que conèixer personalment Voltaire, dominar els seus principis i posar el seu granet de sorra per col·laborar a la difusió de la tolerància i de la Il·lustració.

III

*Faustí és mal recompensat pel seu granet de sorra
i a la fi ha d'exiliar-se*

Llavors aparegué la butlla «El Nostre Senyor i Salvador Jesucrist». L'orde dels jesuïtes es disgregà, Bonifaci i Faustí prorromperen en crits d'entusiasme pels avenços de la Il·lustració, repetint una vegada i una altra: «Gràcies a la filosofia del nostre segle!...» Arribà un breu pontifici que suprimia vint-i-quatre dies festius, i els dos filòsofs repetiren els seus crits d'entusiasme.